Ana-Maria ROMAN-NEGOI

Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, Centrul de Cercetări Istorice şi Politologice "Iuliu Maniu"
„1st December 1918" University from Alba Iulia, "Iuliu Maniu" Political and Historical Research Centre

Arheologia cuvintelor. Textul *Hronicii românilor* din perspectiva unei cercetări semantice

The Archaeology of Words.
The text of "Romanian's Chronicle" from the perspective of a semantic research

"Romanian's Chronicle", the most representative work of Gheorghe Ţincai has been the object of numerous historiographic aproaches that tried to catch the attributes of the author's conception and historical method, the infusion and the importance of his contributions brought to the development of the modern Romanian writing. The diversification of the working methodology in the field of historiographic analyses allows us at the moment new approaches. The present work is to reveal the closeness to the text of „Romanian's Chronicle" from the perspective of a semantic investigation that aims at identifying the elements which individualize the author's writing and profile within the generation of the Transylvanian School, opening at the same time the gate of knowledge concerning the manner in which the political conceptions within the era of change have crystallized.

Keywords: Archaeology of words, Enlightenment, Romanian's Chronicle, Transylvanian School, Semantic analysis

Institution's address: Alba Iulia, Str. Nicolae Iorga nr. 11-13, cod poştal 510009, tel./fax 0258/831030

Personal e-mail: *romannegoianamaria@yahoo.com*

... nu numai că o limbă reflectă istoria unui popor, dar este capabilă să-i condiţioneze mentalitatea şi obiceiurile ...[1]

Secolul XVIII, prin varietatea formelor de manifestare, a oferit în mod constant cercetătorilor subiecte de investigaţie revendicate de domenii dintre cele mai diverse: istoria culturii, istoria politică, istoria confesională, istoria ideilor, istoria istoriografiei, istoria mentalităţilor. În momentul de faţă suntem în etapa în care istoriografia românească încearcă să renunţe la clişeele neoromantice şi mitologizante în scrierea istoriei, pentru a se pune de accord cu experienţa comunitară în domeniu. Diversificarea continuă a metodologiei şi tehnicilor de cercetare şi analiză a câmpului istoriografic a permis cercetătorilor fixarea de obiective îndrăzneţe, stabilirea de noi concluzii, recuperarea sau cristalizarea unor noi optici asupra unui spaţiu, timp sau a unei probleme istorice. În acest context, lucrarea de faţă vă propune o apropiere de Gheorghe Şincai şi textul lucrării sale reprezentative, *Hronica românilor*, din perspectiva unei cercetări semantice, direcţie exersată în ultimii ani de colectivele de cercetare albaiuliene şi concretizată într-o serie de lucrări instrument, cu funcţia precisă de susţinere a investigaţiilor care vizează analiza discursului istoric[2].

Într-un climat multiconfesional şi multicultural, cum este cazul Transilvaniei secolului al XVIII-lea, apropierea de istorie pornind de la cuvintele epocii, de la textele reprezentative pentru fiecare etnie, deschide poarta cunoaşterii felului în care au luat naştere concepţiile politico-istorice, atitudinile, felul în care s-au conservat specificităţile culturale pe un fond în care limba a reprezentat un instrument de dominaţie politică.

Naşterea disciplinei istoriei moderne suntem nevoiţi, încă, să o căutăm în domeniul bisericesc, care i-a imprimat istoriei modelul şi i-a pus în faţă

linia genealogiei istorice, locul ocupat de familiile privilegiate, interesul pentru biografie sau istorie militară. În acest context se menţine interesul pentru teologie şi drept (jurisprudenţă), pentru reformare şi confesionalism, pentru stat şi dreptul statului asupra religiei sau pentru scrierile de istoria bisericii la mijlocul secolului XVIII, în plin iluminism, aşa sau cum a făcut Johann Lorenz von Mosheim, care a încercat să depăşească stagiul de controversă confesională şi apologetică şi să apropie istoria, dându-i o formă elegantă, de pragmatismul şi spiritul critic al epocii. Direcţia fundamentală, care a avut succes şi care a format pozitiv elita intelectuală a zonei[3] central-est europene, a fost apoi cea dezvoltată de Gatterer sau Schlözer, la Göttingen, care promova pragmatismul în istoria universală, cu criterii şi relevanţă pentru cunoaşterea statelor şi popoarelor şi care influenţau orizontul de cunoaştere al istoricilor asupra vieţii oamenilor, a gândirii şi preocupărilor acestora. Aceasta direcţie a promovat interesul şi structura discursului istoric, în sensul unei ştiinte istorice iluministe pragmatice, care se dorea tematizată, compartimentată. Noua funcţie ajutătoare şi dimensiunea explicativă, pe care o îmbrăcau în acest context teologia şi jurisprudenţa, veneau şi impuneau metoda criticii textuale, filologia clasică, metodele din ştiinţa artei sau cele din ştiinţele naturale, expuse clar şi sistematic, urmau să răspundă întrebărilor privitoare la continuităţile şi discontinuităţile din procesul de devenire istorică, în cultură, istoriografie, cultura politică, reforme politice, preocupările de estetică, filosofie, literatură, ce intrau în sfera de interes a absolutismului iluminist. Acestea constau în dorinţa de cunoaştere a dezvoltării naţiunilor şi au dat profilul istoriei ca ştiinţă modernă. Alături de această preocupare majoră, în direcţia reconstitui trecutului, a stat, desigur, efortul de redactare a scrierilor, datorită necesităţii formării unui vocabular propriu limbii naţionale, în care erau concepute diversele texte istorice. Treptat, toate aceste clarificări pragmatice şi cauzale au contribuit la formarea unui anumit gust şi a unei adevărate mode de concepere şi scriere a discursului istoric. Acesta era orizontul stiinţific de dezvoltare a istoriei în deceniile 5 şi 6 ale secolului XVIII, când pe acest tărâm a intervenit Herder şi a centrat discursul istoric pe naţional, incluzând aici desigur şi efortul de definire lingvistic. Datorită lui s-a produs o dilatare a viziunii secolului al XVIII-lea asupra naturii şi ştiinţei, a poziţiilor care au translatat între practicile istorice şi teorie drept centre ale formei intelectuale de folosire a istoriei, fiind denumite istorism[4].

Nota caracteristică a Luminilor Europei Centrale şi de Sud-Est, în prelungirea preocupărilor de istorie şi cultură naţională, a constituit-o efortul pentru propagarea limbilor naţionale materne în toate domeniile vieţii culturale, încurajat din a doua jumătate a secolului XVIII în mod oficial prin politica imperială a Habsburgilor. Cadrul oferit de Tipografia Universităţii din Buda, ce a stat sub directa influenţă a Şcolii de la Göttingen, a contribuit la formarea limbii literare pentru popoarele Europei Centrale şi la stabilirea ortografiei acestora[5].

S-au publicat dicţionare şi gramatici, de limba maghiară a lui Ferenc Verseghy, cea de limba slovacă aparţinând lui Anton Bernolák, de limba română a lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai, de limba slovenă-sârbă a lui Mrazovič, de limba ucraineană a lui M. Luskay sau de limba bulgară aparţinând lui Christaki Pavlovič Dupničarin[6]. În acest sens se ordonau operele lui Miklós Revai, Ferenc Kazinczy sau Ferenc Vereghy, care au putut promova neologismele şi adaptarea reformelor modernizării limbii maghiare[7]; Anton Bernolák, Ján Kollar, Ignac Orawecz, Ján Herkel, care încercau să impună normele moderne ale limbii slovace şi cehe sau demersurile lui Marian Lavsovič, Matijia Peter Katančic, cei care interveneau în favoarea normării limbii croate. Acestora li se adaugă eforturile lui Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior, reprezentanţii români ai Transilvaniei ce şi-au propus formarea limbii române moderne[8]. A doua jumătate a secolului XVIII anunţă vremea dicţionarelor, pregătind terenul pentru secolul următor în care lingvistica va deveni pentru toţi terenul de discuţie pentru diversele tendinţe naţionale.

Istoricii nu deţin întotdeauna instrumentele care să le permită o analiză interpretativă asupra evoluţiei discursului şi limbajului politic pentru o anumită perioadă, într-o zonă geo-politică sau alta. Instrumentul este absolut indispensabil identificării şi înţelegerii multiplelor şi nuanţatelor transformări ce afectează o societate sub impulsul proceselor istorice. Se pot surprinde astfel, pe durata unui secol, transformările la nivel semantic, fundamentale pentru înţelegerea elementelor de continuitate şi de ruptură în lexicul politic modern din Transilvania. Numai aşa putem încerca să răspundem, desigur la nivelul acestui palier de analiză al produsului elitar, aşteptărilor şi întrebărilor noastre privitoare la modernitatea lumii transilvănene în veacul al XVIII.

Scanarea unuia dintre cele mai cunoscute texte ale iluminismului ardelean, *Hronica românilor*, la nivelul limbajului, în numele unei investigaţii

interdisciplinare istorico-filologice, în ceea ce am numit arheologia cuvintelor, deconstrucţia textului produs, până la unitatea sa de bază, are ca finalitate nu doar surprinderea reperelor gândirii istorico-politice a lui Gheorghe Şincai, ci şi a procesului de modernizare a lumii transilvănene, surprins pe palierul lexicului.

Hronica românilor este o lucrare scrisă în limba română, cu caractere chirilice, ce cuprinde informaţie sistematizată cronologic, între limitele anilor 86-1739 şi organizată în 3 volume, care reconstituie istoria românilor în context sud-est european[9]. Parcurgerea integrală a textului lasă să se întrevadă intenţiile lui Gheorghe Şincai de extindere a acestor limite, prin trimiteri/precizări referitoare la anii 1741 şi 1744[10]. Mai mult, în manuscris se păstrează extrase făcute de acesta, din diferiţi autori, care merg până la anul 1803[11]. De altfel, şi impresia pe care lucrarea o lasă este aceea de text neterminat, încheiat brusc, fără niciun fel de formulă de final/concluzii din partea autorului.

Tipul textului supus investigaţiei a reclamat caracteristici motivate prin tipul şi destinaţia lucrării: stil variabil, care îmbină naraţiunea cu verva polemică, respectarea liniei cronologice a evenimentelor tratate, limitarea şi adaptarea vocabularului operaţional în funcţie de subiectul tratat. Limbajul lucrării poate fi astfel departajat în două categorii:

1. limbajul surselor din care este preluată informaţia şi care conservă, fiecare, particularităţi specifice, în funcţie de genul pe care îl reprezintă: documente oficiale, scrisori, dicţionare, lucrări de geografie, lucrări literare sau istorice.
2. limbajul propriu autorului, cristalizat prin intervenţiile personale în/la textele cu care operează. Acestea reprezintă în fapt comentariile autorului în raport cu conţinutul textelor de care s-a servit în scrierea lucrării sale, importante prin atributul de purtătoare de sens şi semnificaţie pentru analiza discursului sub aspectul metodei şi concepţiei istorice, al modernizării vocabularului operaţional.

Având în vedere dimensiunile reconstituirii, care traversează mai multe perioade istorice (de la anul 86 la anul 1739), precum şi varietatea tipologică a surselor din care se transcrie – cronici, lexicoane, memorialistică, surse documentare (acte legislative, privilegii, donaţii) - câmpul semantic este unul eterogen, mişcându-se de la sfera domeniului politic, social, până la domeniul ecleziastic, fiecare dintre acestea mai vizibile în funcţie de momentul istoric reconstituit sau de subiectul abordat.

Intervenţiile personale în textele cu care lucrează, dincolo de implicaţiile la nivel metodologic şi conceptual, evidenţiază pasiunea, forţa scrisului[12], la care se adaugă o notă de muzicalitate[13], provenită din exerciţiul autorului în câmpul poeziei. De altfel, pentru a-i detecta virtuţiile emotive, *Hronica* trebuie considerată oarecum de la distanţă, într-un act de gândire ulterior lecturii[14].

Hronica lui Şincai este punctată de pledoarii, replici tăioase, invocaţii şi sentinţe[15], într-un limbaj viu, direct şi într-o atmosferă în care cuvântul autorului este vehement[16] şi plastic în polemică[17]. Stilul lui Şincai este mai ales sentenţios, urmare directă a preocupării sale de a evalua, a aprecia, a compara. În afară de acest ton şi înclinare generală, scrisul său mai aduce expresii lapidare, cele mai multe de extracţie populară şi, prin aceasta, pline de expresivitate: *voiu adăuga niscai tîlcuri, se lingăreşte, nu se nărăvesc, rău destul cînd cineva nu se ţine de cuvînt, căci oamenii se leagă cu cuvîntul, dobitoacele cu funea, năravurile popeşti*[18].

Fragmentarea reconstituirii pe cele trei provincii româneşti (Moldova, Ţara Românească şi Transilvania) a determinat o nouă selecţie a termenilor în jurul cărora se ţese evenimenţialul, care conservă particularităţile geo-politice şi culturale caracteristice fiecărei regiuni. Surprinderea evoluţiei politice a Ţării Româneşti şi Moldovei pentru secolele XVII-XVIII, spre exemplu, este punctată de o terminologie axată pe surprinderea specificului regimului politic dominant în epocă şi implicaţiile socio-culturale şi economice generate de acesta : *sultan, turc, agă, sfetnic, Poartă (Imperiul Otoman), haraci* etc. Caracteristicile distincte ale Transilvaniei, sub raport politic şi, în special confesional, au determinat în mod automat modificarea vocabularului operaţional, prin inserarea de termeni care surprind particularităţile cadrului politic, de inspiraţie occidentală, sub girul căruia se desfăşoară viaţa Principatului: *împărat, consilier, unit, privilegiu, diplomat, uniune* etc.

Un segment important la nivel semantic este subordonat, în deschiderea secolului al XVIII-lea, problematicii Unirii românilor din Transilvania cu Biserica Romei, care reflectă discursul ecleziastic al lui Gheorghe Şincai[19]. Ponderea ocupată în acest context de termeni precum *unit, unire, supus, calvin, diplomă, religie, neam românesc,* este de natură să reflecte rolul şi importanţa acordată subiectului, reconstituit în baza surselor documentare, în vederea potenţării veridicităţii.

Categoriile variate de termeni, de la denominaţiile confesionale la cele politice sau

educaţionale (*şcoală, lumină*), susţin flexibilitatea şi esenţa iluministă a discursului lui Gheorghe Şincai.

Scriind într-un moment în care limba literară nu era fixată, Şincai se simte dator să explice o serie de cuvinte care nu erau cunoscute, spre exemplu, ardelenismele sau regionalismele, prin cuvinte folosite în alte regiuni[20] sau neologismele, glosate în cuvinte populare[21]. Mirajul Romei şi al limbii latine l-a împins pe Şincai, ca şi pe ceilalţi reprezentanţi ai *Şcolii Ardelene*, să acorde precădere elementului latin faţă de cel neolatin şi nu numai în lexic, ci chiar şi în structura şi topica frazei[22].

Investigarea sub aspect semantic a textului lui Şincai ar fi incompletă fără o relaţionare cu producţiile generaţiei din care acesta se revendică. Momentul Şcolii Ardelene în segmentul istorico-cultural românesc de la sfârşitul secolului al XVIII-lea pledează pentru ataşarea definitivă a iluminismului transilvănean la principiile gândirii europene. La nivelul vocabularului, anliza textelor reprezentative ale corifeilor a evidenţiat în cadrul acestei generaţii tendinţa de recuperare şi apoi de sincronizare cu ideologia generoasă a iluminismului european, precum şi viziunea comună asupra lumii transilvănene reflectată prin limbă.

Samuil Micu este cel care răspândeşte prin lucrarea sa, *Scurta cunostinţă a istoriei românilor*[23], postulatele ductului reformist în rândul opiniei publice româneşti, într-o etapă în care istoria românilor, asemenea istoriei popoarelor central şi sud-est europene, este subsumată politicului. Istorismul din paginile lucrării este pus în slujba militantismului românesc[24]. Apelul frecvent la romanitate, detectat prin analiza la nivelul limbajului, la istoria politică sau la cea bisericească se confundă cu cea a neamului, insistenţa asupra nevoiii de cunoaştere a trecutului poporului român justifică frecvenţa folosirii unor termeni cheie - *popor, şcoală, învăţătură, lumină, carte* - reprezentativi pentru iluminismul politic românesc care a înţeles *historia militans* din perspective unei utilităţi imediate. Daca secvenţa romanităţii, la care s-a raportat istoricul, apare reprezentată prin mai mulţi termeni, *Roma, român, daco-roman,* istoria bisericească, confundabilă cu istoria naţională, se regăseşte în cuvinte precum: *biserică, episcop, sinod, sobor, capitlu, greco-catolic, calvin, ortodox.* Pentru o eventuală istorie politică, redactată din unghiul utilităţii pentru mişcarea naţională pledează termenii: *popor, naţiune, român, românesc, împărat, dinastie, despot.* În sfârşit, dar nu în ultimul rând, aspecte ale reformismului postiozefinist leopoldin, la îndemâna textului lui Samuil Micu, sunt sugerate de cuvinte precum: *învăţătură, şcoală, limbă, lege, carte.* Dacă suntem de acord cu efortul cercetării istorice actuale care îşi propune îmbogăţirea discursului, fiind tentant să se lucreze din interior documentul[25], în scopul unei redimensionări a cunoaşterii istorice, abordarea istoricului Samuil Micu din perspectiva iluminismului politic nu poate fi trecută cu vederea. Sugestiile pentru un nou tip de lectură, pornind de la mesajul de idei din lucrarea menţionată, au valenţele unui act cultural şi politic, împlinind destinul textului, în căutarea mult doritului "verstehen"[26].

Pentru a pătrunde în mecanismul de elaborare a textului istoricului Petru Maior[27] şi pentru a fixa mai bine cadrele subtextului operei este imperios necesară aplecarea asupra limbajului, cel mai vizibil element care dă o identitate proprie, specifică fiecarui discurs şi vorbeşte de la sine despre felul în care au luat naştere formulele elaborate, explicite. În acest sens, frecvenţa sau abundenţa unor termeni anume sunt elemente în măsură să vorbească despre caracterul, motivele şi obiectivele lucrărilor care poartă semnătura lui Petru Maior. Lucrările la care ne-am oprit au fost *Istoria Bisericii Românilor*, reprezentativă pentru preocuparile lui Maior pentru istoria instituţională, şi *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, lucrare istorică cu care se anunţă o nouă manieră de concepere şi tratare a istoriei specifică romantismului[28]. În cazul primei lucrări amintite, limbajul este de natură să clarifice cel mai bine cadrele epocii pe paliere instituţionale distincte. Pentru istoria statului se constată utilizarea frecventă a termenilor: *domn, domnie, împărat, principe, prinţ.* Apartenenţa profesională a autorului la tagma preoţimii este evidentă la nivel semantic prin abundenţa denominărilor instituţiilor bisericeşti şi a purtătorilor de funcţii în ierarhia ecleziastică, deplin justificabilă în condiţiile în care cel care construieşte opera vorbeşte din interiorul unui sistem cu care este familiarizat: *calugăr, cler, episcop, mitropolit, popă, protopop, duh, a hirotoni, nereformat, ortodox, romano-catolic, schismă, schismatic, unit, unire, iezuit, catolic, necatolic*[29]. La nivelul întregii opere maiorene se detaşează net abundenţa termenului *credinţă* şi *creştin*, ca şi întreaga gamă de derivate a acestora.

Preocuparea pentru investigarea trecutului istoric a fost evidentă prin frecventa raportare şi folosire a termenilor: *adevăr, a cerceta, a iscodi, izvor, alături de cronică, document, mărturie*[30]. Emergenţa preocupărilor naţionale, implicarea lui Maior la nivel politic este evidentă prin translaţia care se simte, şi la nivel semantic, de la termenul *neam* (abundent în cazul lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai) la cel de *naţiune*, care va cunoaşte cea mai frecventă utilizare în secolul al XIX-lea.

Ambii termeni sunt secondaţi de conceptul de *patrie, ţară, ţinut.* Interesant şi specific în vocabularul lui Maior, în comparaţie cu semantica iluministă românească din Transilvania, dar care îl apropie pe istoricul român de semantica maghiară sau săsească şi care constituie o declaraţie implicită de apartenenţă la Luminile europene, este frecventa raportare la termenii *cultură, putere, om, omenie, omeneşte, a lumina, morală, fericire, neştiinţă.* Se remarcă, chiar şi la nivel semantic, tendinţa speculativă a discursului maiorean care utilizează frecvent construcţii de tipul: *"de aici limpede se vădeşte", "se vădeşte cu ochiul liber".*

În prelungirea secolului XVIII, lucrarea istorică a lui Ioan Budai-Deleanu[31], *De originibus populorum Transyvaniae,* a constituit un reper important care completează această analiză, pe fondul raportării la scrisul istoric european şi la motivaţiile politice ale scrisului istoric românesc din finalul epocii Luminilor şi zorii romantismului. Scrierea constituie, în esenţă, o pledoarie pentru utilizarea neologismelor latine şi debarasarea limbii române de arhaisme în contextul în care divergenţele politico-istorice, tot mai acute la finalul secolului XVIII, erau susţinute de argumente lingvistice. Paleta neologismelor utilizate este foarte variată, deosebit de importanată pentru caracterizarea scrisului său ca laic, desprins de dogmele teologice, cu o frecvenţă mare a termenilor preluaţi din sfera juridică, domeniu pe care la acea dată în toată Europa se construiau revendicările naţionale ale popoarelor: *act, autentic, drept, cetatean, decret, legitim, libertate* etc. Deşi acest autor a fost caracterizat fie iluminist, fie romantic, se poate sugera, pornind de la analiza semantică a scrisului său, ideea de a-l include pe Budai-Deleanu în liberalismul timpuriu.

Departe de a fi o cercetare exhaustivă sau o recomandare expresă în câmpul istoriografiei româneşti actuale, ci doar o provocare culturală la început de drum, rezultatul concret al muncii de investigaţie desfăşurată la nivel semantic asupra lucrării *Hronica românilor*[32], pusă în relaţie cu alte texte reprezentative ale iluminismului românesc ardelean este, înainte de toate, un instrument de lucru şi o propunere de abordare în vederea construirii şi reconstituirii unor repere, pe care le reclamă o cercetare sistematică a vocabularului uzitat în Transilvania Luminilor.

Note:

1. Tullio de Mauro, *Introducere în semantică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 65.

2. Pompiliu Teodor, Iacob Mârza, Laura Stanciu, *Semantică politică iluministă în Transilvania (sec.XVII-XIX): Glosar de termeni*, Alba Iulia, Aeternitas, 2002, 763 pagini, Iacob Mârza, Laura Stanciu, *Sens şi reprezentare în dinamica gândirii politice din Transilvania, (sec XVII-XIX). Dicţionar terminologic explicativ. Bază de date*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2005.

3. Éva H. Balázs, *A.L. Sclözer und seine ungarischen Anhänger*, în vol. *Formen der europäischen Aufklärung. Untersuchungen zur Situation von Christentum, Bildung und Wissenschaft im 18. Jahrhundert*, Herausgegeben von Friedrich Engel-Janosi, Grete Kilingenstein, Heinrich Lutz, Wien, 1976, p. 251-269.

4. Peter H. Reill, *Science and the Science in the Spätaufkläerung*, în Hans Erich Bodeker, Georg G. Iggers, Jonathan B. Knudsen, Peter H. Reill, *Aufklärung und Geschichte. Studien zur deutschen Geschichtswissenschaft im 18 Jahrhundert*, Göttingen, 1986, p. 430-451.

5. László Sziklay, *La réforme et la création de la langue littéraire des peouples de l'Europe Centrale et Orientale à l'Époque des Lumières*, în *Objet et méthodes de l'histoire de la culture*, volume publié sour la direction de Jacques Le Goff et Béla Köpeczi, Paris, Budapest, 1982, p. 133-143.

6. Béla Köpeczi, *Le rôle de l'imprimerie universitaire de Buda dans le developpement culturel des peouples de l'Europe Centrale et Orientale à la fin du XVIII-e et au début du XIX-e siècle*, în Péter Király, *Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1777-1848*, Budapest, Akadémiai Kiado, 1983, p. 30.

7. Idem, *Lumières et Nation en Europe Centrale et Orientale*, în *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapest, Akadémiai Kiado, 1980, p. 9.

8. Ibidem, p. 8-9; Péter Király, *Zur Frage der Osteuropäischen Schriftsprachen und Rechtschreibung in Lichte der Druckwerke der Universitätdruckerei in Ofen*, în Péter Király, *Typographia UniversitatisHungaricae Budae 1777-1848*, Budapest, Akadémiai Kiado, 1983, p. 35-43; Géza Fülöp, *Die Universitätdruckerei und das Ungarische Buch und Verlagswesen im Zeitalter der Aufklärung und der Reformzeit*, în Péter Király, *Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1777-1848*, Budapest, Akadémiai Kiado, 1983, p. 113-118.

9. [...] *că toată partea aceasta a Hronicei românilor cu acela rînd va merge, ca şi cea mai dinnainte, începînd de la aceşti trei fraţi, Asan, Petru şi Ioannichie şi păşind din an în an şi nu numai despre ei şi semînţa lor, ci despre toţi românii vorbind*, în Gheorghe Şincai, *Hronica românilor*, Ediţie îngrijită şi Studiu asupra limbii de Florea Fugariu, Prefaţă şi Note de Manole Neagoe, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969 vol. I, p. 342.

10. *La anul 1741 şi la cei următori, cum se va arăta acolo; [...] voiu aduce la anul 1744*, în *Ibidem*, vol. III, p. 343, p. 351.

11. *Documente extrase de la diferiţi autori*, Manuscris autograf, 99 pagini în 4°. Cuprinde perioada anilor 1723-1803. Manuscris aflat la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, ms. nr. 543, provenit din

Biblioteca Episcopiei din Oradea. Menţionat şi de Iacob Radu în *Manuscriptele Episcopiei Unite din Oradea Mare*, Studiu bibliografic, Bucureşti, 1923, p. 39.
12. Exemplu selectat din *Hronica românilor: [...] Pentru că românii (mă iartă neamul mieu, căci scriu adeverul), după ce apucă la ceva (zic despre aceia a cărora viţă n-su fost numerată între familiile cele ce au fost stîlpii romanilor), mai toţi îşi uită de sine, îşi uită de sîngele din care au fost prăsîţi, şi numai pre cei mişei îi înalţă, pre aceia îi rădică din gunoiu, iară pre cei vrednici îi urgisesc, îi strică unde pot, ca ei sînguri să se vadă a fi temeiurile neamului românesc. Pilde vii ţ-aş putea aduce aici, dară acelea se vor typri după răposarea mea, ca nu cumva să ma gonească iarăş taurii cei graşi din cucuruze şi se mă străbungă iarăş ţapii cu coarnele cele ascuţite*, în Gheorghe Şincai , *op. cit.*, vol. II p. 113.
13. Exemplu selectat din *Hronica românilor: [...]Fă bine şi aşteaptă reu*, în Gheorghe Şincai, *op. cit.*, vol. I, p. 32.
14. *Ibidem*, p. 224.
15. Exemplu selectat din *Hronica românilor: [...]Vezi cum s-au mîncat românii pre sine însuşi! (anul 351,p.80); Vezi mîndria, se nu zic nebunia amînduror nemurilor acestora, care credea că cu multe stoarceri de jurămînturi şi cu apărările unora asupra altora, vor supune şie pre toţi românii*, în Gheorghe Şincai , *op. cit.*, vol. II, anul 1475, p. 89.
16. Exemplu selectat din *Hronica românilor: [...] Ziseiu că aş putea mai multe cuvînta, dară mă tem de limbile cele clevetitoare şi de creierii cei goli carii lezne ar putea stîrn despre mine ce nici gîndesc cînd scriu acestea*, în vol. III, p. 341.
17. Exemple selectate din *Hronica românilor: [...]Nici te mira că Turoţie, Ranzan şi Bonfinie, prea carii i-au urmat istoricii, cei ce n-au ştiut critica, aşa de orbeşte s-au lingărit craiului Matiaş [...] pentrucă tustrei erau prietenii lui, şi Bonfinie tocma de el adus se scrie istoria ungurească*, în vol. II, p. 70.
18. Mircea Tomuş, *Gheorghe Şincai. Viaţa şi opera*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1965, p. 222.
19. Pentru acest subiect vezi Corina Teodor, *Secvenţe de istoria bisericii cuprinse în "Hronica românilor..." a lui Gheorghe Şincai*, în *Libraria Studii şi cercetări de bibliologie* Anuar III, 2004, pp. 203-208.
20. Exemple selectate din *Hronica românilor: boieri (nemeşi), zece acao (patruzeci de vedre sau ferii ardeleneşti), corastra (adecă laptele cel dintîiu fătat).*
21. Exemple selectate din *Hronica românilor: amici (prieteni), analogia sau asemănarea, amnestie sau ertare, bombarde sau tunuri, consiliari (sfetnici).* Vezi Florea Fugariu, *Limba lui Şincai* în Gheorghe Şincai, *op. cit.*, vol. I, pp. CLXXIX-CXC.
22. *Ibidem*, p. CCII.
23. Samuil Micu, *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor*, Introducere şi îngrijirea ediţiei de Cornel Câmpeanu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963.
24. Pompiliu Teodor, *Sub semnul Luminilor. Samuil Micu*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 194-209.
25. Michel Foucault, *Arheologia cunoaşterii.* Traducere, note şi postfaţă de Bogdan Ghiu, Bucureşti, Editura Univers, 1999, p. 10.
26. Paul Ricoeur, *De la text la acţiune (Eseuri de hermeneutică, II).* Traducere, note şi postfaţă de Ion Pop, Cluj, Editura Echinox, 1999, p. 164.
27. Petru Maior, *Istoria Bisericii Românilor*, Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ioan Chindriş, Bucureşti, 1995; Idem, *Istoria pentru începuturile românilor in Dachia*, Ediţie critică şi studiu asupra limbii de Florea Fugariu, Bucureşti, 1970-1971.
28. Ana Maria Roman-Negoi, Iacob Mârza, Laura Stanciu, *The Archaeology of Words. A Bird's Eye View into the Historical Texts in Transylvania (The 18th Century)*, în *Themes in European History, Essays from the 2nd International Conference on European History*, Edited by Michael Aradas and Nicholas C.J: Pappas, Athens, 2005, p. 371-383.
29. *Ibidem*, p. 380.
30. Pompiliu Teodor, Iacob Marza, Laura Stanciu, *op. cit.*, p. XVI.
31. Ion Budai-Deleanu, *De originibus populorum Transylvainiae, Despre originile popoarelor din Transilvania*, Ediţie de Ladislau Gyémant cu o introducere de Ştefan Pascu şi Ladislau Gyémant, Note şi traducere de Ladislau Gyémant, I-II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991.
32. Pompiliu Teodor, Laura Stanciu, Iacob Mârza, *op. cit*, Iacob Mârza, Laura Stanciu, *op. cit.* În cadrul acestor cercetări colective *Hronica românilor* a fost investigată integral în această cheie de analiză.

Bibliography

1. Ion Budai-Deleanu, *De originibus populorum Transylvainiae / Despre originile popoarelor din Transilvania / About the Origins of Peoples in Transylvania*, ed. by Ladislau Gyémant, with an introd. by Ştefan Pascu and Ladislau Gyémant. Notes and transl. by Ladislau Gyémant, I-II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991
2. Petru Maior, *Istoria Bisericii Românilor / History of Romanian Church*, edited with an introductory study by Ioan Chindriş, Bucureşti, 1995
3. Petru Maior, *Istoria pentru începuturile românilor in Dachia / History for the Beginnings of Romanians in Dacia*, critical edition and lingistical study by Florea Fugariu, Bucureşti, 1970-1971
4. Ana Maria Roman-Negoi, Iacob Mârza, Laura Stanciu, *The Archaeology of Words. A Bird's Eye View into the Historical Texts in Transylvania (The 18th Century)*, in *Themes in European History, Essays from the 2nd International Conference on European History*, Edited by Michael Aradas and Nicholas C.J: Pappas, Athens, 2005
5. Pompiliu Teodor, *Sub semnul Luminilor. Samuil Micu / Under the Sign of the Enlightenment*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000
6. Mircea Tomuş, *Gheorghe Şincai. Viaţa şi opera / Gheorghe Şincai. Life and Work*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1965.